

ՏԱՐԵԳԻՐԲ ՀԱՅՈՑ

Ի Լ Ա Խ Ա Յ Ե Ի Օ Լ Ա Խ Ա Յ Ե Ր Կ Ր Ի

— 12 —

(Տես յ'էջ 442)

ԿՄՆԻԱԿ ԹԷՌԻՈՐՈՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ, 18 ՕԿՏՈՍ. 1889

Մ Յ Օ մեր գիր հոգեւորական բարձր հրամանի հաստատութիւն է և յարհնութիւն Թէոդորոսի ծառայի ծառայիցն Քրիստոսի Տեառն մերոյ. Շնորհաւք և ողորմութեամբ նորին եպիսկոպոսապետի Մեծաց Հայոց և պատրիարքի ամենայն Արեւելից¹. Զոր աւրհնութեամբ և հայրական հոգեբարձութեան գթով՝ գրեմք ի յամենօրհնեալ և յաստուածապաշտ յանունի և յականաւոր Թագաւորանիստ քրիստոսական մայրաքաղաքն ի Լոմֆէ և յամենայն վիճակն իւր բոլորովին. ի Սերաթն, ի Զիլոմն, ի Կամենեցն, ի Լուցկայն, ի Սուլատմուրն, ի Մանքուման, ի Վլլախաց երկիրն և ի Պոլինն, ի Սլնկիսալայն, և ի յայլ ամենայն թէմն իւր առ հասարակ. Մեր ի Քրիստոս Աստուած հաւատարիմ ըստ հոգոյ յոյժ սիրեցեալ ցանկալի և պարծանաց որդւոցդ. Պատվական՝ և սրբասէր քահանայիցդ, աստուածասէր և բարեպաշտ Պարոնացդ և ավագաւորացդ, փառաւոր խաւճանոյդ և Պուռնէմնոյդ², իմաստուն վաճառականացդ, հարկեւոր և բարեգործ տանտւորացդ, ձեռնահմուտ արուեստագետացդ, աշխատասէր հողագործացդ. և ամենայն Հայաստեւ և քրիստոսադաւան մերոց ժողովրդակաւնացդ, արանց և կանաց, ժերոց և տղանոց, երիտասարդաց³ և կուսից, մեծամեծաց և փոքրոցն, և ամենայն չափո հասակի: Որոց այդոցիկ ամենեցուն

1. Շատ մեծ և նշանաւոր աթողոս, լզիւսեմ թէ մերձուրիչ կաթողիկոսք այլ գործածած են զայս, ըստ ոմանց ուսուրի կամ քաղզէացի պատրիարքաց, որք յԱնտիոք նստելով՝ գիրենք Արեւելից պատրիարք կ'ոմուանէին. իբր զի քանի որ ի սկզբան միայն երեք էին պատրիարքունք, Հռովմայ, Ալեքսանդրիոյ և Անտիոքայ, սա Ասիոյ կամ Արեւելից եկեղեցական գլուխն էր. երբ շատցան պատրիարքունք անհամաձայնք ի գաւառութեան, ամեն յԱնտիոք նստողք՝ այն նախաւ կան տրագոսն այլ իրենց սեփականեցին, այլ մեծ և ընդարձակ կոչմամբ մօռնն: Արեւելից, Հայաստան այլ ըստ ինն երեք բաժանման աթոռոցն՝ Անտիոքայ պատրիարքութեան վերաբերեալ էր. երբ ինքնապաշտ եղաւ՝ նման ուրիշներու, թուի թէ Թէոդորոս օրինաւոր նամարած է զինքն այլ այնպէս կոչել. կամ թողուլ որ իր գլխին կամ կոնդակապի այնպէս զրէ ի սկզբան, բայց ինքն իր յատուկ ձեռքը աստուաբարծ և կաթողիկոս մօռնն Հայոց, որպէս էր, և ոչ մօռնն ա. րեւելից, որոց չէր:

2. Իսկ Հայոց Կիլիկիոյ Ռուբիկեան հարստութեան շուրջը կայ, հազիւ երկվեցեակ տարի անցեր էր տէրութեան վերջնալէն, և զիս ողջ էր Լեւոն Ե. անոնց քաղաքական ընկերութեան արեւմտեայց նմանողութեան նմանիկ մ'է այլ Պարսեւք (Bourgeois) յաղաքար Պարսեւի:

ի միասին առ հասարակ մեծով փափուքմամբ կարողութեամբն Աստուծոյ Հաւր, զարուծեամբ Որդւոյն միածնի Յիսուսի Քրիստոսի, ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ, առաքեմբ ողջոյն սիրո ի մէջն և աւրհնութիւն առաքելական. ի յաստուածընկալ սուրբ Նշանէս Վանկկոյ, և ի շնորհաբաշխ Աշխոյ մեր Սուրբ Լուսաւորչին Գրիգորի, և յերկնահանգէտ սուրբ աթոռոյս առաքելական. Որոց արագահաս քանկելագործ կարող զարուծեամբն և աւրհնութեամբն՝ պահպանեալ փրկելիք յամենայն վտանգից փորձանաց Հոգւոյ և մարմնոյ, տամբ և որդոյք, և ամենայն գոհւք. ամէն:

Գիտութիւն լիցի ձեզ ամենեցուն, սիրելի որդիք մեր ի Քրիստոս, բազմաշարչար երկամբք ծնունդք աւետարանալն ի Քրիստոս Աստուած Սրբոյն Գրիգորի, զի ըստ հայրական ջերմն սիրո մեր զոր ունիմք ի վերա ձեր, հանապաղ հոգ մեր դուք էք ի Տէր, եթէ ճոյզէս կամ զխարդ էք ի ժամանակիս չար բերմանց ներքուստ և արտաքուստ ներհակաց. զոր և աղաւթիք հայցեմք յԱստուծոյ և ի մեր Սուրբ Լուսաւորչէն, պահել զձեզ խաղաղութեամբ հոգւոյ և մարմնոյ առողջութեամբ և ամենայն բարութեամբ. Եւ այլ ծանիք մեր ըստ հոգւոյ որդիք, զի այդ Գրիգոր ասացեալ չեպիսկոպոսդ որ ի Լովդ, դարանակալ նստի, նա ի մեր նախնեացն ժամանակն ի Քրիստոս հանգուցելոցն՝ ի Տէր Մեսրապա և ի Տէր Կոստանդիա, բազում անսահման բաներ գործեաց. զի առանց իր ձեռնագործին հրամանաց՝ յայլոց վիճակ կու ձեռնարկէր, և ամբարտաւանութեամբ կու գնայր. յաղազս որո բազում խրատական գրեր առաքեաց առ նա, և նա ոչ սգաստացաւ. Յետ այնորիկ վաղջանեցաւ Տէր Մեսրոպ, և հաստատեցաւ Տէր Կոստանդին. Իսկ այդ ասացեալ չեպիսկոպոսդ Գրիգորդ՝ ևս առաւել յաճախեաց ի յանուղղեա վարս իւր. որ և եհաս համբով չարութեան նորա առ Տէր Կոստանդին. որ և յոյժ վիրաւորեցաւ նմայ. սակայն ներեաց, թրեալ յուղութիւն դարձիւ. Ապա յետ այնորիկ եւ և եկն ասացեալ չեպիսկոպոսդ՝ առ Տէր Կոստանդին. և այնպէս երկեցոյց զինքն Կաթողիկոսի, որպէս ասէ Քրիստոս, եթէ Փայցեն առ ձեզ հանդերձիք ոչխարաց, և ի ներքո են քայլք յափշտակողք. Նայ այնպէս արար. զի սուտ խոնարհութեամբ և սնտապատիր խաբէութեամբ պատրեաց զմեր նախնին, և կրկին էառ շրջաբերական Լովին: Իսկ յետ սակաւ աւուրց իմացաւ Տէր Կոստանդին զնորա անուղղեա գործերն, և ծանեալ ըզնայ որպէս ասէ Քրիստոս, եթէ ի պտղո նոցա ծանիլիք զնոսա: Յըղեաց մարդ ըզհետ նորա մինչև ի Վահկայն, և ետ առնուլ ի նմանէ ըզշրջաբերականն և զամենայն գրերսն, և գնա հերքեցին: Իսկ այտ չարեաց արմատ ասացեալ չեպիսկոպոսդ՝ եկն դարձեալ ի քաղաքն. և զերկաթն՝ զոր սպունկանաւ՝ ծածկեալ ունէր նա ի զործ չարութեան, էած. զի գնաց յարեցաւ յիշխանսն, և կաշառս ետ նոցա, որ եկին իշխանութեամբ զկաթողիկոս ի կամաց հանին, և առին դմա շրջաբերական. զի ընդ այն ժամանակն իշխանքն յերկուս են բաժանել, նա երկեալ զի մի պատճառ չարեաց լինիցի. և այնր աղաղաւ ետ այդ ասացելոյդ շըր-

1. Մութ և անսովոր քառիւ ըստած. Սղոսիանն՝ Թուի իմն թէ ոչ սպունդ՝ այլ պատեալ նշանակէ, որոյ մէջ ծածկեր էր չարութեան կամ կարելու գործիք երկաթը. այսպէս գուշակել տայ և ին բռնկարանի մէջ Սղոսիան գրուածն, ներքին վիրաց դարմանի նամար, և զգորն խաբէ սպունկեալով: Իսկ Քիմիադիքն՝ աւելի սպունդի կարծիք տայ, ըսելով. « Թողովեցի Սպունդառով կամ փետրով »:

չարերակին: Բիտ այնորիկ մեր նախնին Տէր Կոստանին գրեաց ասացեալ Գրիգոր չեպիսկոպոսիդ՝ զիր բանադրանաց, որ առաւել հատու էր քան զգաւունքը երկնայրի, որ մինչեւ ի պակասել շնորհն հատանէ. և արգելեաց զինքն գտասցեալ Գրիգորն ի յեաւթն խորհրդոց Սուրբ եկեղեցոյ, և կապեաց ընդ անիծութիւն զինքն և զիւր համախոհն. և հրամայեաց ամենեցուն՝ որ զնա ամենեւին կարգաւոր չընդունին: Ապա լուսեալ զգլխովին չարն զոր արար, զի կամեցաւ այդ ասացեալ չեպիսկոպոսի գթադաքացիքդ՝ զոմանս խաւաք ի Թագաւորական ցառուսն արկանել. և յոյժ վիրաւորեցաւ, և խորհէր Թէ որպէս բնաջինջ արասցէ ըզնա այդի. և դեռ ևս ի սոյն խորհրդեան էր, նա եկն Տէր Յովնէս Պր. Նասրատնին որդիքն՝ վասն եպիսկոպոսութեան այլո վիճակի¹. զոր իրբեւ ետես զսա՝ յոյժ ուրախացաւ, և ձեռնադրեաց զՏէր Յովնէսդ՝ Լովորդ, և ամենայն վերայ յիշեալ Թէմիդ եպիսկոպոս, և առաքեաց զալ առ ձեզ: Սակայն յետ աւուրց ինչ եհաս վաղյան մեր նախնոյն և փոխեցաւ յաշխարհէս. և կոմաւքն Աստուծոյ և ընդորոթեամբ նորին՝ հասաստեցաք ի սուրբ աթոռս և մեք կաթողիկոս աւանանայն Հայոց: Եւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ հանգիպեցան առ մեզ երկու եղբայր ի Լովէդ, տանուէրք, Ումէս և Անպէս անուն². մեք արարաք այստ ասացեալ Գրիգորիդ խնամք, և զրեցաք յինքն, Թէ Ե՛ւ և արեկ ի յաթոռս, որ ի յաթոռոյս շնորհացն ի քեզ հասանի. նայ զմեր հրամանքն ոչ ընկալաւ, և ոչ առ մեզ եկն: Բիտ այնորիկ և մեք առաքեցաք նվիրակ ի Լովդ. նա այդ ասացեալ չեպիսկոպոսդ՝ զմեր նվիրակն չէր ընդունել, և ոչ յեկեղեցի թողել էր որ մտել էր: Կրկին առաքեցաք զնվիրակն. նայ ի սաղորեցալ նորս ապանաւ մեր նվիրակն. և մեր զրերն առ ինքն գտեալ եղև. և երեւցեալ որ ինքն էր դարան գործել: Եւ պատճառ մի այլ ևս գործեաց ընդդէմ կանու նաց. զի ըզմեր կընքեալ զիրն բացեալ և կարդացեալ, և ապա յայտնեաց. որ և մեծ պատժոյ արժանի է. և զայն ևս ներեցաք. և առաքեցաք զՎարդան երեց նվիրակ ի Լովդ, և կոչեցաք զինքն առ մեզ: Եւ այս ապաւնի ժամանակ զՔրիստոսի արեամբ զնեալ ժողովրդեանդ զպարգևքն առեալ էր, և սակաւ ինչ ի ձեր պարգևացն տուել էր ի նվիրակն. և յետոյ բրնձնութեամբ յետ կամեցաւ առնուլ, և աղմուկ էր արարել հետ մեր նվիրակին: Եւ մինչ մեր նուիրակն ի յառ ձեզ էր, նա եկն Տէր Յովնէս և կու գնայր յԵրուսաղէմ. մեք հրամայեցաք, Թէ յորժամ դարձցիս յԵրուսաղէմայ՝ նայ առ մեզ եկն. զի զբել եմք որ այն ասացեալ Գրիգորն գայցէ, որ ձեզ դատաւառան լանեմք³: Իսկ Տէր Յովնէս զարձաւ յԵրուսաղէմայ և եկն առ մեզ, և կացաւ ըսպում ժամանակ ի մեր գուռս. մինչև եհաս առ մեզ մեր նվիրակին զիրն, Թէ զայս ինչ արար հետ մեզ, և ինքն չէ ի գալ: Մըք ծաւնեալ զայդ Գրիգոր չեպիսկոպոսիդ զամբարտաւանութիւնն, որ մեր սուրբ

1. Ասա խօսքէս և վերջ Գրիգորի համար ըսածէն, Թէ՝ « յայլոց վիճակ կու ձեռնարկէր », զուշակուի Թէ այս մեր արեւմտեայ գաղթականաց երկիրներում Լովէն զատ ուրիշ եպիսկոպոսական աթոռք այլ կային՝ այն ժամանակ, ինչպէս ի Ռուսաց նահանգս, ի Քրիւ, Սէրայ, Ամալեքիս, և յԱւստրալական կայսերութեան ի Թուրմաք Ունգարիոյ: Ի փջ և փե դարս յԵրուսաղէմ եպիսկոպոսը, եւ և ի Ռումանիա, ըսպց այս Թ՛ դարու՝ ոչ, կամ մեզ ժանտ լինի:

2. Ասոնք զայլէն ի Սիմ՝ Բ՛նջ ոգուս կամ առիթմ գտաւ կաթողիկոսն, ըսեմք. ըսպց կ'իմացուի որ նոր սահեկութիւններ առաւ:

3. Յայտնի ուրեմն որ երկու եպիսկոպոսն չին և նոր՝ վիճէին ի վերայ աթոռոյն, և ժողովուրդն այլ երկպառակէր:

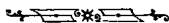
աթոռոյս գլուխ է վերուցել, և ըստ արժանաց իւրոց պատժեցաք զինք, ըստ ասացելոյն, եթէ զյարսն չարաւ կորուսցէ, և զայգին տացէ այլոց մը չակաց՝ որ արտացէ զկամս նորա. նոյնպէս և մեք արաք¹. և վերըստին հաստատեցաք զՏէր Յոհանէսդ ձեզ եպիսկոպոս, որպէս միւր նախնին հաստատել էր. և պարգեւեցաք զԼուիս իւր վիճակովն, և զԼուցկայն, և զայլ ամենայն թէմն զոր վերոյ յիշեալ ենք, Տէր Յոհանէսիդ թէմ և վիճակ, աթոռ և հանգստեան տեղի: Եւ առաքեցաք զբաւորական արհնութեամբս մերով զալ առ ձեզ. և առաքելարար շրջեսցի ի միջի ձերում, վարդապետել, խրատել և ուսուցանել յաւրէնս և ի պատուիրանս Տեառն, կալ անարատութեամբ ի տուէ և ի գիրերի. տալով զանձն աւրինակ բարեաց ձեզ ամենեցուն. ինքն արասցէ և ըզձեզ ուսուցէ սրբութեամբ արգարութեամբ, երկիւղիւ, սիրովն առ Աստուած և առ ընկերս. եղբայրսիրութեամբ աղքատսիրութեամբ, ողորմածութեամբ և աղաւթիւք, լինել այցելու որոց և այլ բնաց, և ամենայն կարօտելոց կարեկից, սիրովն Քրիստոսի: Կոչեսցէ զարժանաւորսն և ըզվկանալսն ի կարգ և յաստիճան կենսարկավազութեան, սարկավազութեան և քահանայութեան: Կայցի և հրամանալս մեր ի վերս ձեր իշխանութիւն առաքելական, կապել և արձակել յերկինս և յերկրի. զմեղուցեալսն և զապշտամբեալսն յաւրինացն Աստուծոյ և ի կանոնաց սըրբոց հարցն, կշտամբել և յանդիմանել, և ըզզղոյնացեալսն ընդունել ապաշխարութեամբ: Որով և զուք ամենեքեան առ ի դմանէ հովեալք և արածեալքն ի վայրս դալարով առաքելութեան և ի Լուր հանգըստեան պատուիրանացն Աստուծոյ, զաստուածապատիւ և զառաքելայնորէ յոյժ սրբազան արքեպիսկոպոսդ ձեր զՏէր Յոհանէսդ, զսիրելի և զհաւատարիմ որդիս մեր՝ մեծավ պատվով և յոյժ սիրով ընկալարուք, որպէս զհրեշտակ Աստուծոյ և որպէս զառաքելական այլ: Զի հրամանալս մեր դա Տէր Յոհանէսս՝ ձեզ եպիսկոպոս. որպէս մեր նախնին հաստատեաց, և որպէս նա պարգեւեաց յանժամ, նոյնպէս և մեք հաստատեցաք այժմն, և է և եղիցի: Դուք ամենեքեան սիրելի որդիք մեր ի Քրիստոս, ամենայն հոգեւորական խրատողոր՝ որ ի շահ և յաւգուտ է ոչւոց ձերոց, հնազանդութեամբ ունկնդիր լիւրուք: Այլ և զամենայն կանոնեալ հաս և զիրաւունք՝ զոր պարտիք տալ Աստուծոյ բաժին աթոռո, զհաս տանց քահանայից և զամենայն ընդանեաց նոցա, զերախայրիս կալոց և զհրնձանաց, զՏեառնականս և զսրբանուէրս, զիրաւունս մատաղաց կենդանեացն և զյանկարծամահից, և զամենայն իրաւունս կենաց և մահու, լիով անթերի տուք ի ձեռս զորայ, զուարթ և առատ օրտիւ. որպէս զի գտուրս զուարթաւատս սիրէ Աստուած: Եւ մի՛ ղք իշխեսցէ հակառակիլ ամա կամ հրամանիս մեր, և արգելցէ յիրաւանց տալ կամ խորեացէ, կամ յազգ անկանի և ուժ հասուցանէ Տէր Յոհանէսիս. զի որ ղք որ հակառակ լիցի սմայ, նայ այնպիսի առցէ յԱստուծոյ զանէժն Կաննի, զմասն Յուդաի և զիսաչահանուացն: Որով աւրհնեալքն ի Տէր Յոհանիսէս՝ աւրհնեալ եղիցին յԱստուծոյ և ի մէնջ. կապեալքն և որոշեալքն՝ ի նմին միասցեն, մինչև զղնացին: Վասն օրո ի մտանել զորա և աւրհնութեան հրամանիս մերոյ առ ձեզ և սուրբ մեռոնիս, իյցէ և շնորհք ողորմութեանն Աստուծոյ յերկնից ի վերայ ձեր էաւթնպատիկ, և լցուցցէ զձեզ ամենայն

1. Հետադրդիւ և ըսածն. Բնչ կերպով արդեաք պատժեց՝ այդ ամբարտաւան և անմապանդ եպիսկոպոսը, և Բնչպէս զյարսն չարաւ կորոյս:

հոգևոր և մարմնաւոր բարութեամբ. բարձցէ ի ձէնջ զամենայն ցասումն, զպատուհաս և զտարածամ մահ. տացէ ձեզ շինութիւն, անդորրութիւն և խաղաղութիւն. և ամենայն բարեաց ձեր լիութիւն և առատութիւն և աւրհ, նեսցէ զձեզ զամենեսեան Քրիստոս Աստուած մեր: Շնորհեցաք ի ձեռն դորա ձեզ պարգևս հոգևորական զեղն աւժութեան զաստուածագործակ սուրբ մեռոնն, ի լուսաւորութիւն նորածնելոցն աւագանալն, յորդէգրութիւն Հաւրն երկնաւորի, և ի ժառանգակցութեան Քրիստոսի յուսոյն մերոյ. զնոյն ի հաւկատ նշան հաստատութեան յաւժումն քահանայութեան, ի նորոգութիւն սուրբ եկեղեցւոյ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, աւրհնելոյն յամենայն յաւիտեանս. ամէն:

Պրեցաւ գիր աւրհնութեան բարձր հրամանիս մեր՝ ի յըստ ի մեզ մարդեղութեանն և ծննդեանն մարմնով Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ՌԳՃՂ ամի, և ի Սրբոյն Գրիգորէ ՌՂ ամի. եւ մեծ Թուիս Հայոց ՊԼԷ ամի. ի մեր նըստիլս ի սուրբ աթոռս՝ որ է ամ է և ամիս ութ և աւր ԺԷ, ի յաւգոստոս ամսոյ ԺԼ. ի փառս Քրիստոսի: Էւ վասն առաւել հաստատութեան և ալտալո՝ ձեռնագրեցաք մեր սովորական կարմիր ձեռնագրովս: Կնքեցաւ վերոյ ամէնեւրեւի ծաղկաւետ մեծ մատանովս. կամաւք բարեբարին Աստուծոյ աւրհնելոյն ի յամենայն յաւիտեանս. ամէն:

† Թէոդորոս շնորհաւորն Աստուծոյ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(ՏԼս յ'էջ 445)

Ա Ք Գ Ա Ր Ե Ի Դ Ո Կ Ի Ա Յ Ի

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Զ

Արգարեան տառիւք եղած այս տպագրութեան՝ օրինակ մը միայն ունինք ի մեր մատենադարանի, և այն զժաղգարար ոչ անթերի. վասն զի զըրցը ճակատը պակսելուն յօրինակին՝ ոչ տպագրութեան թուականին, և ոչ ալ ուր տպագրուած ըլլալուն որոշ տեղեկութիւն մ'ունինք, ուստի և չենք կրնար հաղորդել մեր ընթերցողաց: Միայն ի վերջ խաղաղականի՝ Շնորհատոն քարեաց աղօթիցն, մանրագիր տառիւք տող մի յիշատակարանի կը գտնենք՝ այսպէս. « զրեցաւ Աղաթմաստուցս. թմրին. ՌԺԷ. ապրիլ ԻԷ:

Տպագրիտ երկայնութիւնն է 19 հարիւրորդ մ. լայնութիւնն՝ 13 հւմ. ամէն մէկ երեսին միայն՝ տասնուհինգ տողք. ու անոնց ալ ամէն մէկուն՝ քսան ու վեցէն քսանեւութ տառք ընդհանրապէս: Գլխագիրք և կարմրագիրք ունի, քայց ոչ և խորանագրոցք. զուցէ ունէր ի սկզբնաւորութեան՝ առաւօտեան ժամ երգութեան, որ մեր ձեռքն եղած օրինակին մէջ կը պակսի. զի առաջին թերթէն՝ թերի եւն առաջին և ութերորդ թուղթերն կամ չորս էջք:

Թուահամարք դրուած չեն ոչ ի ստորեւ և